

Onderwerpen uit de Westzaanse geschiedenis

door WILLEM TIP/deel 6

Het Zaanse landschap (6)

In de Gouden Eeuw veranderde het aanzicht van het Zaanse landschap snel. Ooit was het vooral landelijk, waterrijk, uitgestrekt en vlak, met hier en daar wat woonbebouwing. Krommenie, Assendelft en Westzaan hadden een kerk met een toren. In Wormerveer stond een kapel. Oost-Zaandam had er ook een, vlak bij de Dam, de latere Oostzijderkerk. Voor het overige had de wind er vrij spel. Bij het aanbreken van de Gouden Eeuw werd dat snel anders. Hoog opgetuigde zeilschepen beheersten weer, zoals voor het begin van de inlandse oorlog, het IJ en de Zaanse haven. De Westzaanse haven bij de Overtoom deden ze ook steeds meer aan.

Op het Zaanse land verzezen overal de industriemolens. In het zuiden, zo dicht mogelijk bij het IJ, bouwde men paltrokmolens voor het zagen van hout. Het veld ten westen van Zaandam kreeg al snel de naam van 'Molenbuurt'. Aan de Westzanner Overtoom stonden de houtzaagmolens eveneens dicht bijeen. In het noorden van de Banne Westzaan, langs de boorden van de Zaan, verschenen de oliemolens. De molenaars verwerkten hier oliehoudende zaden tot lijnolie, raapolie en koolzaadolie. Snel volgden de nieuwgebouwde molens elkaar op. In 1630 telde de Zaanstreek al 53 houtzaagmolens en 45 oliemolens. Elk jaar waren er dus gemiddeld drie molens bij gekomen.

De Zaanse papiermakerij en gerstpellerij kwamen wat later op gang. De witpapiermakerij moest nog even wachten op de komst van Gelderse papiermakers in het rampjaar 1672. De gerstpellerij eiste grote en zware molens waarvoor de techniek eerst nog verder moest worden ontwikkeld. Beide industrietakken waren echter in de vroege achttiende eeuw volwassen. Ze leverden vanaf dat moment een grote en vooral betrouwbare bijdrage aan de Zaanse welvaart. Net als de oliemolens verspreidden zich de papiermolens en pelmolens bij voorkeur in het noorden van de streek. Voor de papiermolens was

dat zelfs een noodzaak. In het noorden was het water beter, helderder en minder brak.

De windkracht vond nog meer toepassingen. Op het hoogtepunt van het Zaanse molenbedrijf in 1731 telde men niet minder dan 583 molens. Bijna de helft daarvan bestond uit zaagmolens, een kwart betrof oliemolens. Verder waren er veel pelmolens (62 in de gehele Zaanstreek), tabaksmolens, verfmolens, volmolens, snuifmolens, molens voor de verwerking van schelpen en zand, runmolens, een mosterdmolen en een poedermolen. Westzaan had in dit topjaar niet minder dan 161 molens. Twee molens, de pelmolen Het Prinsenhof en de papiermolen De Schoolmeester zijn daarvan nu nog de welsprekende getuigen.

Buitenlanders die de Zaanstreek in deze bloeiperiode bezochten, toonden zich verbaasd. Nergens op het platteland was zoveel bedrijf. Waar men ook rondkeek, overal draaiden de wieken en werd er hard gewerkt. Mooi vond men het niet echt. Eerder onrustig. De wieken raasden en verstoorden de landelijkheid die men elders aantrof. De bezoekers vroegen zich in gemoede af hoe de Zaanse inwoners van de Banne daar minder moeite mee. Voor hen betekenden de molens werk en welvaart.

Gelijk op met de houtzagerij ging de Zaanse scheepsbouw. Kleine schepen voor de binnenvaart had men op het platteland al langer gebouwd. Vooral de bouw van grote schepen kwam nu echter tot bloei. De aanvoer van gezaagd hout in allerlei maten was verzekerd. Bekwame scheepstimmerlieden stroomden van alle kanten toe. Ook

Luchtfoto uit 1925 van houthandel Rote in Westzaan.

uit het noorden van Duitsland. In West-Zaandam waren het er zoveel dat het de moeite loonde een eigen Lutherse kerk te bouwen, voorlopig de enige buiten de grote steden. Aan het eind van de zeventiende eeuw kwam tsaar Peter naar Zaandam om daar het vak te leren. Veel wijzer werd hij overigens niet. De Zaanse werkten ambachtelijk terwijl Peter graag tekeningen en berekeningen had willen meenemen. Die vond hij later wel in Amsterdam en vooral in Engeland. Toch hield de grote scheepsbouw in Zaandam en bij de Westzanner Overtoom nog lang stand. In de jaren waarin het met de koophandel wat minder ging bouwde men de schepen eenvoudig om tot walvisvaarders. Pas tegen het eind van de achttiende eeuw was het met de scheepsbouw en ook met de walvisvaart gedaan. ■

Beeldmateriaal:
Westzaanse Digitale Beeldbank

Molens in het Westzijderveld. In 1731 telde de Zaanstreek 583 molens.

Dorpscontact start weer in september

De vergadering van 4 juli is vervallen. Graag ontvangen wij u weer op maandag 5 september, aanvang 20.00 uur.

Hiervoor ontvangt u dan ook te zijner tijd een uitnodiging met de notulen van de vergadering van 7 juni.

Wilt u ook op de hoogte gehouden worden van wat er zich in ons mooie dorp afspeelt? Stuur dan een e-mail of uw adres naar het secretariaat van de commissie: Kerkbuurt 40, 1551 AE Westzaan. Telefoon: 075-6153348 of 06-17171793. E-mail: dorpscontactwestzaan@kpnmail.nl

Wij wensen u een geweldige zomer met veel plezier tot ziens!

Ingrid Jahn, secretaris Dorpscontact